

A ROMAN VÁLTOZÁS

ROMÁNIA jelentékeny területi változásainak, Erdély, Beszarábia, Bukovina, és Dobruzsza elvesztésének közvetlen oka az állam kíméletlen, ¹ asszimiláló kisebbségi politikája volt, ami kérelhetetlenül maga után vonta Nagyrománia területi katasztrófáját. De a román változás nem állt meg a területi szétesésnél; nyomon követte egy véres belpolitikai átalakulás, mely egészen más irányba terelte és más kezekbe tette le az ország sorsát, mint ahogyan addigi államférfiai vezették. Ennek oka az, hogy Románia alkotmányjogilag és politikailag szervezetlen állam volt, melynek alkotmánya annyira idegen volt a közélettől, annyira semmi hatást arra nem gyakorolt, hogy túlzás nélkül mondható: Románia alkotmányos szervezet nélkül vegetáló ország volt. Míg más államban az állami szervezet, az alkotmány és a nép között van kapocs, a politikai életet az alkotmány szabályozza, a politikai élet megnyilvánulásai az alkotmány szabályaihoz simulnak — Romániában az alkotmány normái és a közéleti jelenségek között semmi összefüggés nem volt; az alkotmány a papíron volt, a politikai élet haladt a maga csavaros útjain. Egy ilyen állam vegetálhatott századokon át idegen, török fennhatóság, orosz és osztrák megszállás alatt; megkísérelhette az önálló állami létet szűk keretek között, de nem bírhatott egy több milliós, széles határok közötti államot fenntartani. Egy nagy-román állam számára hiányzott az alkotmányos szervezettség, mely életképessé tehetné volna: össze kellett, hogy ömöljék.

Nincs még egy állam Európában, melynek alkotmányos élete olyan sajtószerű körülmények között került szabályozás alá, mint Romániáé. Romániának a tizenkilencedik századig nincs alkotmánya. Könyvek, melyek a román alkotmány történetével, forrásaival foglalkoznak, tárgyalásuk szűkös anyagát az 1800-as évek kezdetén találják.

Miután a „barbár magyarok“ — kezdik a román alkotmánytörténészek — kiüldözték Erdélyből a dáko-románok egy részét, azok a tizenharmadik és tizennegyedik században két fejedelemséget, Valahiát és Moldovát alapították. De a következő századokban az állami életnek semmiféle szabályozásával nem találkozunk: a fejedelmek mindkét tartományban uralkodtak feljegyzetlen szokások szerint, írott nyom nélkül. A „domn“ kimondta akaratát, azt alkalmazta és büntetett: ez volt az alkotmány, melyről egy-egy megjegyzés esik a régi krónikákban. „A hatalmi ágak megoszlása“ — fűzi hozzá egyik román közjogász — „ebben az időben ismeretlen volt“.

Ez így tartott a tizennyolcadik századig, azzal a ráadással, hogy a fejedelemségek a tizenötödik századtól kezdve török szuverénítás alatt állottak s végeredményben fejedelem az lett és szabály az volt, akit és amit a szultán annak elismert. A fanarióta korszakban, 1710-től 1821-ig a fejedelmeket a szultánok is nevezték ki.

Ilyen alkotmánytalan állapotban érte meg a két fejedelemség a tizenkilencedik századot, mikor a nagyhatalmak, Ausztria, Oroszország és Törökország politikájának ütközőpontjába kerültek, állandó török fennhatóság, de néha osztrák és többször orosz megszállás alatt. Maguk az oroszok unták meg a két fejedelemség alkotmánytalan, rendezetlen állapotát s parancsolták meg egy alkotmány megszerkesztését, melyet orosz kéz tervezett és mely 1831-ben látott világot. Tervezője a fejedelemségek orosz helytartója, gróf Kisdeff tábornok, mint néhai Iorga írta, „nemes, széles látókörű ember volt, inkább tizennyolcadik századi szellemű politikai filozófus, mint katona“.¹ Az így létrejött alkotmány volt a híres „regulament organic“, mely, bár orosz

¹ N. Iorga: Geschichte des rum. Volkes, II. 252

kezdeményezésre jött létre, egy román közjogász szerint „nagy haladás volt a múltakhoz képest”.¹

A tizenkilencedik század első két harmadának eszmei és forradalmi erjedése kevés nyomot hagyott a román életben. A török fennhatóság ellen egyetlen megmozdulás nem kelt. Tudor Vladimirescu pandúr felvonulása erőltetett paraszti mozgalom volt s az 1848-iki bukaresti utcai csődületek — Riker amerikai történétíró szerint — inkább valami opera, mint komoly forradalom színét viselték.⁸

A következő évek a krími háború kora Európában és a francia befolyás kezdete volt Romániában. A párizsi kongresszus, mint az oroszok a harmincas években, szintén belebotlott a fejedelemségek rendezetlen helyzetébe s az 1858-iki párizsi konvenció revideálta az orosz regulamentet s azt európaibb formába öntötte. Így kapott Románia ismét nemzetközi forrásból származó idegen alkotmányt.

1859-ben a két fejedelemség Cuza Sándor fejedelem alatt egyesült. 1864-ben a fejedelem, tovább változtatgatván rajta, a konvenciót „Statut” névre keresztelte. Végre, mikor 1866-ban Hohenzollern Carol került a fejedelmi székbe, új, írott alkotmány készült; a „nemzet adta magának”, de megint idegenből szerezte: az 1830-iki belga alkotmányt másolta le. Többszöri foltozás után ez a törvény volt érvényben 1923-ig, mikor a „nagygyá” vált Románia számára új alkotmányt adott a törvényhozás. Új ugyan nem volt, hanem átalakított kiadása a hatvanhatodiknak, de a törvényhozók azt gondolták, hogy a megfoltozott régi is megfelel az új államnak és meggyarapodott népeinek. Nem felelt meg se régen, se most; sem a régi királyság románjainak, sem az új területek oláh és kisebbségi népeinek.

A rövid életű regulament, ha valami haladást mutatott is a múlttal szemben, nagyjában mégis a meglévő állapotok, a fejedelmek és a bojárok hatalmának a fenntartását szolgálta; kodifikálta az úr és paraszt elmúlt századokbeli feudális viszonyát, mely a tizenkilencedik században teljes virágában volt Romániában. Ezzel az alkotmányos renddel és alapj ival gyökeresen szakított az 1866-iki alkotmány. A századközép! román generáció, az ötvenes és hatvanas évek liberálisai meg voltak győződve, hogy az ország akkor lesz boldog, ha átveszik, úgy ahogy van, Franciaország és Belgium intézményeit. Kogálniceanu mondta 1859-ben: „Pontosan le kell másolnunk Belgium csodálatraméltó alkotmányát; nemcsak mi, hanem az idegenek is össze szokták hasonlítani országunkat Belgiummal; meg kell hogy érdemeljük, hogy kelet Belgiumának hívjanak.” Azokat a jogi fogalmakat és intézményeket tehát, melyek Európa nyugatán láttak napvilágot, egyszerűen átplántálták Romániába, a belga alkotmányt szolgálilag lemásolták, hogy megérdemeljék a kis Belgium elnevezést. Persze, a közvetlen lemásolásnak voltak előzményei, de szerves egészbe a hatvanhatos alkotmány foglalta.³

Nem sorolhatjuk fel a több mint 130 szakaszból álló alkotmány intézkedéseit. Szólnak jogegyenlőségről és a polgári szabadságot illető jogokról: a lelkiismereti, oktatási, gyülekezési és sajtószabadságról; osztálykülönbségek és kiváltságok eltörléséről: a tulajdonjog szentségéről, a lakás sérthetlenségéről és a halálbüntetés eltörléséről; a lelkiismereti szabadságról és esküdtszékekről. Lefordítja szöveget a belga alkotmány kijelentését, hogy az „állam minden hatalma a nemzettől ered” és szervezi az államhatalmak montesquieu-i megoszlása alapján a törvényhozó, végrehajtó és bírói hatalmat. Csak Carol fejedelem erős akarata mentette meg a két kamara-rendszert és az uralkodó vétőjogát. Az eredeti alkotmány még a

¹ I. N. Stambulescu: Principii de drept constitutional, 29.

² T. Riker: The making of Roumania, 18.

³ Lásd. O. Filitti: Izvoarele constitutive dela 1866, originea democratiei romane.

cenzusra, kollégiumok szerinti választójogot kodifikálta, de későbbi változtatás bevezette az általános és egyenlő, közvetlen, kötelező, titkos és a kisebbségi elven alapuló választást és kiegészítette mindezt az a tévedés, hogy Romániában parlamenti kormányrendszer van. Romul Boila, a volt kolozsvári román egyetemen a közjog tanára, alkotmányjogában megmagyarázza, hogy mit értünk parlamenti kormányrendszeren, majd hozzáfűzi: „Nem képzelhető állam alkotmányos szervezetének normális funkciója parlamenti kormányzat nélkül: a román kormányzat jellege parlamentáris.“ Hogy az, vagy nem az, arról pár sorral alább szölok.¹

Ezek voltak „a román demokrácia eredetének forrásai“ mint egy jogtörténeti munka címében olvassuk.²

Egy különbség mindenestre volt az eredeti belga és az első román alkotmány között egyfelől és a „nagy“-Romániára vonatkozó 1923-iki alkotmány között másfelől. A két előbbi csak az állam területének osztatlan-ságáról és a határok változtathatatlan-ságáról szólt, míg az utóbbi az államról azt mondja, hogy „egységes nemzeti“ állam. Lehazudja azt, ami a valóság: Románia új alakulásában lakosságának 30%-a kisebbségi népekhez tartozott, tehát Románia nem nemzeti, hanem nemzetiségi állammá lett.

Ennek az alkotmánynak semmi köze sem volt a román néphez. Homlokzat volt, — mondta egy képviselő a bukaresti kamarában — mely mögött nem létezett épület. Alkotmány, közjogok, parlamentárizmus, mind fikció volt. „Minden hatalom a néptől ered“ — ez a nép pedig nyolcvan százalékban östermelő paraszt és némely vidéken ugyanolyan mértékben analfabéta, a legnagyobb nyomorban és tudatlanságban. Hogy az állami hatalom tőle eredt volna, fogalma sem volt róla, tehát gyakorlásával nem törődött. Ki is hitte, — írta Rádulescu-Motru³ — hogy az államhatalom letéteményese a parasztság lett volna, mikor nem volt Európában nép-reteg, mellyel a kormányzatok mostohábban bántak volna, mint a román kormányok a román paraszttal. Romániában — folytatja — a paraszttal mindig úgy bántak, mint a gyerekekkel: hátul a helye; a paraszt érdekei az ipar és kereskedelem után következtek; a paraszt iskolája a polgárokéi, a paraszt maga a hivatalnok mögött jött. A román paraszt hite az orthodox görög hit, az pedig a tradícióban gyökerezik s nem eszköze a nyugati értelemben vett haladásnak. Fedotov szerint az orthodox egyházakba a tizenkilencedik századig nyúlik be a patrisztikus felfogás. A román paraszt nem küzdött soha haladásért, sem nemzeti függetlenségért, sem alkotmányos szabadságért. Hóra és Kloska, Tudor Vladimiresu felkelései, az 1907-iki kései parasztlázadás mind kenyérgérből eredt. Az általános választói jogot sem ő maga vívta ki magának, hanem Bratianu liberális pártjától kapta ajándékba.

De az alkotmánynak a másik irányban, amelyet követett, sem lehetett jelentősége. Az 1866—1923-iki alkotmány polgári államra volt szabva: Romániában pedig nem volt középosztály. A tömeg, mely az állam substratumát alkotta, kívül maradt az alkotmányon s ezen az általános választói jog behozatala sem változtatott. Az a társadalmi és politikai osztály pedig, melyet az alkotmány felölelt, számbavehetően nem létezett. A román nép nem kapta meg magát állami szervezetében: az alkotmány nem volt a nemzet életének képe.

Ha valaki az 1866—1923-iki alkotmányt olvasva azt hiszi, hogy megismerte a román állam alkotmányos helyzetét, mérhetetlenül téved. Az az alkotmány dogmatikus és utánzó, a belga, vagy valamelyik más nyugat-

¹ R. Boila: Organizatia de stat, 535—36. lapon.

² I. O. Filitti: Izvoarele constitutive dela 1866, originele democratice romane.

³ C. Rádulescu—Motru: Ideologia statului roman, 12. lap.

európai állam életformáját mutatja. Ha valaki a román állam alkotmányos életét akarja megismerni, forduljon az élet realitásához, nézze meg, hogy az alkotmány által kimondott elvek, szervezett intézmények, hogyan jelentkeztek az életben: érvényesülnek-e, vagy csak egy darab papiros csakugyan az alkotmány? Nehány évvel ezelőtt írta az egyik lap: „Megszoktuk, hogy másoljunk és majmoljunk. Befogadtuk a demokráciát, parlamentarizmust, humanitarizmust, nemzetköziséget, de mindent rettenetesen elferdítve. Demokráciából csináltunk demagógiát, parlamentarizmusból protekcióvásárt, nemzetköziségből szverilizmust. Ha valamit magunkhoz kellett hasonítnunk, befogadnunk, sohase törődtünk avval, hogy átgúrjuk saját sajátos román szellemünkkel, hanem megelégedtünk, hogy ráírtuk, hogy,nyugati' s hozzáadtuk saját keleti erkölcsünket. Mondhatja-e valaki, hogy a demokrácia csakugyan országunk talpköve volt? Mit jelentett a párt egyebet, mint egy-egy ember vagy egy-egy klikk uralmát? S a parlament, melyet mint a nemzeti önfegyelmzés, törvényes érzés és szabadság letéteményesét letaszították magas polcáról, hisztériás kitérések egyszerű színterévé lett.”¹

Abban az időben, mikor Ionéi Brătianu az 1923-i alkotmányrevíziót készítette elő, Constantin Stere, az utolsó évtizedek legkimagaslóbb, legesesebb, de egyszersmind Románia leggyűlöltebb államférfia, egy alkotmánytervezetet dolgozott ki, melynek indoklásában a következőket írta: Románia klasszikus példája egy országnak, mely megelégedett azzal, hogy lemásolja a parlamenti kormányzat intézményeit. A minta, a belga alkotmány tökéletes volt. Az 1866. évi román alkotmány is egyike volt a legelőrehaladottabbaknak Európában: általában deklarálta az összes személyes jogokat és szabadságokat, a közigazgatási decentralizációt s a helyi kormányzat függetlenségét. Szerencsétlenségre e polgári jogok, szabadságok és önkormányzat védelmére semmiféle garanciát nem nyújtott; következésképpen a román polgár minden eszköztől meg van fosztva, hogy az alkotmányba platonikusan garantált jogait és szabadságait megvédelmezhesse ... Az eredmény ismeretes. Nem szükséges, hogy részletesen leírjuk azt az alkotmányos kormányzatot, mely alatt a falvak, törvényen és jögon kívül hagyatva, a zsandár prédájául voltak odadobva, vagy ahogy a városokban akadálytalanul működhetett az alkotmányos garancia: a rendőri kínzás. A rezsím legszomorúbb eredménye azonban a közhatalom képviselőinek az a szomorú lelki világa, melyből kihalt a törvényesség érzetének legcsekélyebb szikrája. Mi értéke lehet a legjobb kormányzati szervezetnek, a legtökéletesebb parlamenti működésnek, ha a polgárok ilyenfajta elméletek uralma alatt kényyszerülnek élni, ha annak leglehetőlenebb alkalmazásával szemben nincsen védelmük. Ilyen rendszer alatt élnek a románok milliói hosszú évtizedek óta, a hatvanhatos alkotmány homlokzata mögött.”²

Stere az alkotmány lehetetlen alkalmazásairól beszélt, de még visszataszítóbbak voltak azok a jelenségek, az alkotmányos elvekkel és formákkal való visszaélések, azok semmibevétele, melyek különösen az első világháború óta megméltelyezték a közéletet. Nem akarom az annyira ismert és annyiszor leírt tisztviselői korrupciót, az autonóm kormányzatok tönkretételét, a bíróságok megbízhatatlanságát s annyi mást újra tárgyalni. Csupán két példával illusztrálom a fentieket: az úgynevezett parlamenti kormányrendszerrel és a román közéletben állandóan hivalkodva emlegetett toleranciával.

Fennebb említettem: román közjogi munkák azt állítják, hogy Romániában a két alkotmány égisze alatt parlamenti kormányrendszer volt. Hivatkoznak arra tényre, hogy 1866 óta Romániában két párt, a konzervatív

¹ „Drama politicianismului“ a *Porunca Vremii* 1938 április 4. számában.

² C. Stere: Ante-proiect de constituție, intocmit de secpa de studii a partidului parănesc. Cu o expunere de motive de C. Stere.

és a liberális létezett, melyek, mint Angliában, egymást váltogatva vették át a kormányzatot, tehát mutatják a parlamenti kormányzat jellegzetes 'vonását. Ennek a román pártváltakozásnak azonban a legtávolabbi vonatkozása sem volt a parlamenti kormányrendszerrel. Parlamenti kormányrendszerben a kormányok a parlamenti többségből kerülnek ki s annak bizalmából léteznek vagy távoznak, amint azt elveszítik. Az uralkodó köteles a többségi párt kötelékéből hívni elő a kormányt, vagy házfelozlatással alkalmat adni a parlamenti többség megszerzésére. A Romániában történt kormányváltásoknak mindezekhez a kardinális jellemvonásokhoz soha sem volt semmi közük. Amit Romániában a „sistema rotativa“ néven hívtak, az valami egészen más volt, mint a pártok nyugateurópai váltógazdasága.

Romániában a pártok változásának intrika, lejárt becsület, az uralkodó pártnak feneketlen korrupcióban való elmerülése volt az oka. A kormány, lia mégoly hatalmas parlamenti többség állt is a háta mögött, lemondott, mert kimerült a korrupcióban, a visszaélésekben, a favoritizmusban, érezte az ország undorát erőszakos, törvénytelen kormányzásával szemben s lehullott, mint a rothadt gyümölcs a fáról, mint a megtelt pióca a beteg testről. Követte a kormányon a másik párt, mely a bukott párt elnézésével vagy korrupcióval és csendőr-terrorral többséget választott magának és kormányzott, míg az előzőhöz hasonló helyzetbe nem került s vagy lemondott jószántából, vagy menesztette az uralkodó. Mikor 1922-ben lemondott az Avárescu-kormány, Madgearu, az ellenzék egyik vezére mondta: „Nem mi buktattuk meg, hanem saját bűnei.“ S ez ismétlődött meg a Brătianu-kormányok, a másik Avárescu, a Iorga és a többi kormányváltás alkalmával. Románia történetének hatvanhat óta tartó korszakában egyetlen kormányt sem buktatott meg a parlament s egyetlen következő kormány sem alakult a parlamenti többség köréből. Nem volt a román kormányváltásokban a parlamenti kormányrendszer elveinek a leghalványabb vonása sem.

Eppen ilyen valótlanág a türelmesség nimbusza, melyet Románia saját feje fölé festett. A tolerancia nem jogi fogalom, alkotmány nem tudja kodifikálni, de alapja a két nagy alkotmányos elvnek: a polgári és vallási jogegyenlőségnek.

Az 1866-i alkotmány tárgyalása alkalmával egyik képviselő, I. Strat, a következőket mondta: „Mikor az egész világ lángban áll, mikor száz- és százezrek küzdenek egymással hőségben, hidegben, mikor hitbéli okok miatt az apa a fiát, a fiú apját gyilkolja — egy ország van a világon, mely a legbarbárabb ősidőktől kezdve századokon keresztül egyetlen egy vallási üldözés esetét nem mutatja: s ez az ország Románia.“

Ezt olvasva, — eltekintve attól, hogy 1866-ban, kivéve a rövid osztrákporosz és az olasz háborúkat, melyeknek egyike sem volt vallásháború, a világ nem állott lángban — Strat, mikor Romániát a legtoleránsabb állammul tüntette föl, elfelejtette, hogy a régi fejedelemségek és a világháború előtti Románia Európának etnikailag és vallásilag leghomogénabb területe volt, csaknem vallási és faji kisebbségek nélkül, tehát intoleranciára nem is volt alkalom. Strat mégis emlékezhetett volna Gonosz István vajdára, aki azt mondta az örmény katolikusoknak: „legyetek románokká és ortodoxokká“ — és karóba huzzattá őket. Maga az alkotmány pedig, melynek tárgyalásakor Strat ezeket mondta, az ortodox egyházat uralkodó állam-egyházzá tette és eltiltotta a vegyes házasságokat.

Csaknem szóról szóra ugyanazt, amit Strat 1866-ban, mondta az 1923-i alkotmány tárgyalásakor Miron Christea, a pátriárka: hogy a román a világ legtürelmesebb népe. Mondta akkor, mikor az országban javában folyt egy egészen középkori színezetű vallásháború, mit a domináns ortodox egyház indított a római katolikus és görög katolikus egyházak ellen,

prozelitizmussal, templomok elvételével. 1924-ben a görög katolikus románok manifesztumot bocsátottak ki, melyben a következők álltak: „Követeljük, hogy szellemi nyugalmunk ne zavartassák folyton s az ortodox gyűlölködő és széthúzást okozó munkája ne részesüljön állami támogatásban, hanem mint országunk és fejünk érdekeit veszélyeztető akció nyomassák el. Nekünk semmi elfogadható okunk nincs, hogy elhagyjuk hitünket s ünnepelesen kijelentjük hogy tántoríthatatlanul ragaszkodunk őseink hitéhez s készek vagyunk akár életünk feláldozásával is megvédelmezni azt.“ A román intolerancia legkárosabb eredménye mindenesetre az erdélyi római katolikus státus tönkretétele volt, mely a magyar kisebbség történetének egyik legtragikusabb fejezete.

Ilyen volt az alkotmányba foglalt jogegyenlőség papíron és az életben.

Most néhány szót kell hogy szóljak egy nevezetes dokumentumról, mely minket erdélyieket, nagyon közelről érint s melynek sorsa az alkotmány érvényesülésénél is jobban mutatta a román opportunizmus durvaságát. A gyulafehérvári rezolúciókat értem.

A rezolúciók lényege röviden az, hogy a monarchia összeomlása után a román nagytanács, a „maré sfat“, 1918 december x-re „nemzeti nagygyűlést“ hívott Gyulafehérvárra, ahol párezer román elfogadott egy kilenc szakaszból álló határozati javaslatot: a rezolúciókat. Első szakasza kimondta Erdély únióját a királysággal; a második a megnagyobbodott román állam megszervezéséig autonómiát tartott fenn Erdély számára; a harmadik szakasz „az új állam szervezésének alapjául szolgáló alapelveket“, jogegyenlőséget a kisebbségek számára, autonómiát az egyházaknak, „tisztá demokratikus uralmat“ követelt az államban, radikális földreformot s hasonlókat. A többi szakasz fellengző frázis.

A rezolúciók a bukaresti törvényhozás elé kerültek, mely törvénybe iktatta azoknak első szakaszát az únióról. A többiről nem vett tudomást. Mik tehát a rezolúciók? Állami törvényt kétségtelenül csak első szakaszuk alkot az únióról. Tényleg a regátiak az első szakaszt is megtagadták.

1925 tavaszán Bratianu, mint miniszterelnök, jelentette ki a szenátusban: „Tévedések elkerülése végett egyszersmindenkorra tisztázni kell, hogy a román állam, a román nemzet integritása nem Gyulafehérvár eredménye; Gyulafehérvár kétségtelenül fontos az egyesülés történetében; de az alap, a valóság, mely ezt az integritást megteremtette: az 19x6-1 szövetségi szerződés, mit 800.000 katona vére pecsételt meg.“ Azaz M. Djuvara egyetemi tanár jogi formulázásában: Erdély nem csatlakozott Romániához, az egyesülés nem két egyenrangú állam között jött létre, hanem Románia terjesztette ki szuverenitását olyan területekre, melyekre történeti alapon joga volt. Az egyesülés alapja nem a gyulafehérvári únió, hanem annexió. Erdélynek tehát semmi joga sincs autonómiát kötni ki.¹ Természetes következménye volt e felfogásnak a tényleg beállt helyzet: a rezolúciókban követelt autonómiát megszervezték ugyan, de másfél év múlva, mielőtt a revideált alkotmány elkészült volna, Bukarestből feloszlatták.

A harmadik szakaszban kikötött feltételekre néha hivatkoztak. Az alkotmány revíziója előtt megjelent alkotmányjogában Boila azt írta, hogy a rezolúciókat „a román állam jövő meg szervezésénél nem lehet figyelmen kívül hagyni, azok alkotmányjogi forrást alkotnak.“³ Dissescu, az alkotmányjavaslat előadója is kijelentette előadói jelentésében, hogy „mi elfogadtuk a rezolúciókat s megkötöttük kezünket, hogy olyan alkotmányt csinálunk, mely Gyulafehérváron alapul.“³ Ügy látszik nem felejtették el, de az alkot-

¹ Af. Djuvara a „Democratic“ 1921 februári számában.

³ R. Boila: Drept constitutional roman, 27. lap.

³ Proiectul constituțiunii: Raportul d.-iui senator C. G. Dissescu, 39. lap.

mány szerkesztésénél senki se vette figyelembe. Maniu Gyula, akinek nagy része volt létrejöttükben, szintén kijelentette egy előadásában, hogy a harmadik szakaszt „meg kell tartani“. De amikor kormányra jutott, nem tartotta meg. Gyulafehérvárt azt mondta, hogy „mi nem akarunk elnyomottakból elnyomókká lenni“, de tíz év múlva, mikor kormányra jutott, minden lelkiismeretfurdalás nélkül nyomta el a kisebbségeket.

A párizsi békekonferencián Brătianu szemérmetlenül mint tételes jogszabályra hivatkozott a rezolúciók kisebbségi határozataira, azt állítva, hogy a román állam ezzel már méltányosan és véglegesen rendezte kisebbségei jogviszonyait: kisebbségi szerződésre nincs szükség. De otthon nem tudott róluk semmit. Nyilvánvaló a nagy összevisszaság, az őszinteség hiánya, a nyers opportunizmus, mellyel a helyzetekhez mérten hivatkoztak a rezolúciókra, amit mind betetőzött a jelen évi (1940) vasgárdista ünneplése annak a Gyulafehérvárnak, melynek terein kijelentette a rezolúciók nyolcadik szakasza: „A nemzetgyűlés hálójának és csodálatának ad kifejezést a szövetséget hatalmakkal (értsd: Anglia és Franciaországgal) szemben, melyek egy évtizedek óta háborúra készülő ellenséggel szemben folytatott nagyszerű és makacs küzdelmek árán megmentették a civilizációt a barbarizmus (értsd: Németország) karmai közül.“

Rădulescu-Motru egyetemi tanár „a román állam ideológiájáról“ szóló munkájában azt mondja: „A román állam tökéletes ellentéte alkotmányának; hazugságra azonban nem lehet egy nép jövőjét felépíteni, az egyszer véget kell hogy érjen.“ Nem ő az egyetlen, aki konstataulta, hogy 1866 óta kis és nagy Románia hazugságon épült fel egyformán, azért nem volt egyelőre jövője sem az egyiknek, sem a másiknak.

Hogy a most ismét idegenből importált kormányzati elvek és formák mennyire fognak illeni az új Romániához, azt nem tudjuk. De az igazság logikája mindenestre ugyanaz: ami hazugságon épül, az összeomlik.

SZÁSZ ZSOMBOR